3. Duomenų bazių projektavimas

- DB projektavimo rezultatas - loginė DB struktūra.
- Ieškoma DB struktūros su geromis savybėmis.
- DB kokybei įvertinti naudojami formalūs metodai.

3.1. Pagrindinės reliacinio modelio sąvokos

Reliaciniame modelyje duomenys vaizduojami lentelėmis, kitaip dar vadinamomis **santykiais**.

Santykis (angl. ***relation***) – matematikos terminas – 2D lentelė.

Lentelės stulpelis dar vadinamas **atributu.**

Santykio eilutės – **kortežai**.

Eilučių tvarka santykyje yra neapibrėžta.

Visų atributo reikšmių aibė – **atributo sritimi (domenu)**. Tuščia reikšmė – `NULL`.

Atributų aibė, vienareikšmiškai apibrėžianti kiekvieną lentelės kortežą (eilutę), vadinama lentelės **viršrakčiu** (**superraktu**).

Lentelės **raktas** – viršraktis, iš kurio pašalinus bet kurį atributą, jis nustoja būti viršrakčiu.

Lentelės *L* raktas – atributų aibės poaibis *K*, toks kad:
1) (**vienareikšmiška identifikacija**) rakto atributų reikšmės vienareikšmiai apibrėžia visų lentelės *L* atributų reikšmes;
2) (**pertekliaus nebuvimas**) joks aibės *K* poaibis neturi vienareikšmės identifikacijos savybės.

Vykdytojai:

{*Nr*, *Pavardė*}	– **viršraktis**,
{*Nr*, *Pavardė*, *Kategorija*}	– **viršraktis**,
{*Nr*, *Kategorija*}	– **viršraktis**,
{*Nr*}	– **raktas**.

Lentelė gali turėti kelis raktus.
Visi raktai vadinami (**potencialiais**, **galimais**) **raktais**.
Vienas raktas paskelbiamas **pirminiu raktu**.

Lentelės reliacinė schema (struktūra, aprašas) - lentelės ir visų jos stulpelių pavadinimai, su pažymėtu pirminiu raktu:

Vykdytojai (*Nr*, *Pavardė, Kvalifikacija, Kategorija, Išsilavinimas*)

Projektai(*Nr*, *Pavadinimas, Svarba, Pradžia, Trukmė*)

Vykdymas (*Projektas*, *Vykdytojas*, *Statusas, Valandos*)

Išoriniu (svetimuoju) raktu vadinamas lentelės atributų rinkinys, kuris kitoje ar net toje pačioje lentelėje yra pirminis raktas.

Vykdymas.Vykdytojas – išorinis raktas, kurį atitinkantis stulpelis *Nr* lentelėje *Vykdytojas* yra pirminis raktas.

Išorinis raktas apibrėžiamas atributais ir kitos lentelės pavadinimu.

Vykdymas.Projektas – išorinis raktas, nukreipiantis į *Projektas*.

DB bazės reliacinė schema - visų jos lentelių reliacinių schemų rinkinys kartu su lentelių išoriniais raktais.

DB *Darbai* **schema**:

Vykdytojai (*Nr*, *Pavardė, Kvalifikacija, Kategorija, Išsilavinimas*);
Projektai(*Nr*, *Pavadinimas, Svarba, Pradžia,Trukmė*);
Vykdymas (*Projektas*, *Vykdytojas*, *Statusas,Valandos*);

Išoriniai raktai: *Projektas* nukreipia į *Projektai*,
Vykdytojas nukreipia į *Vykdytojai*.

Grafinis DB schemos vaizdavimas

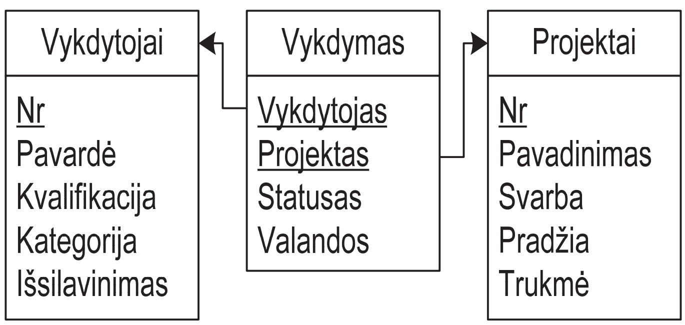

3.2. Reliacinė algebra

Tarkime, $A_1, A_2,..., A_n$ yra lentelės L atributų (stulpelių) aibė.

$L(A_1, A_2,..., A_n)$ – **lentelės schema**

Jei $R = \{A_1, A_2,..., A_n\}$, tai $L(R)$ – schema.

Lentelė l su schema $L(A_1, A_2,..., A_n)$ - sutvarkytų reikšmių rinkinių aibė:

$l = \{e_1, e_2,..., e_m\}$

Lentelė *l* su schema $L(A_1, A_2,..., A_n)$ žymima

$l(A_1, A_2,..., A_n)$

Kiekviena **eilutė** e_j yra sutvarkytas reikšmių rinkinys

$e_j = <a_1, a_2,..., a_n> \in l,\ a_i \in dom(A_i)$

$e(A_i)$ - atributo A_i **reikšmė** eilutėje e

$e(A)$, atributų $A \subseteq R$ reikšmių rinkinys eilutėje e

$V \subseteq R$ yra $l(R) = \{e_1, e_2,..., e_m\}$ **viršraktis**, jei

$\forall\ i, j = 1,...,m,\ i \neq j: e_i(V) \neq e_j(V)$

Lentelę galima apibrėžti **Dekarto sandaugos poaibiu**

$l(A_1, A_2,..., A_n) \subseteq (dom(A_1) \times dom(A_2) \times ... \times dom(A_n))$

Schema $L(R)$ ir konkretus jos **turinys** $l(R)$ **ne tas pat**.

$l(R)$ – lentelės su schema $L(R)$ konkretus turinys.

Pavyzdys:

Tarkime: $dom(A) = \{a_1, a_2, a_3\}$ ir $dom(B) = \{b_1, b_2\}$.

Tuomet: $dom(A) \times dom(B) = \{<a_1, b_1>, <a_1, b_2>, <a_2, b_1>, <a_2, b_2>, <a_3, b_1>, <a_3, b_2>\}$

Lentelės su schema $T(A, B)$ turinių, pavyzdžiai:

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2
a_2	b_1

A	B
a_1	b_2
a_2	b_1

A	B
a_1	b_2

Operacijų su lentelėmis sistema - **reliacinė algebra**.

Reliacine algebra - formali operacijų kalba (sistema), kuria iš lentelių, nekeičiant jų turinio, galima gauti kitas lenteles.

Operacijos **rezultatas** - **lentelė**.

Galima konstruoti **reliacinės algebros reiškinius**.

Reliacinės algebros **operacijų grupės**:

1) matematinės **aibių operacijos**: $\cup, \cap, -, \times$.
2) specifinės DB operacijos:
   - **išrinkimas** (angl. *selection*) (σ)
   - **projekcija** (angl. *projection*) (π)
   - **jungimas** (angl. *join*) ($\bowtie$) ir kitos.

3.2.1. Pagrindinės operacijos su lentelėmis

Išrinkimas – unarinė operacija**.**

Tarkime, $l = l(R)$ - lentelė, $A \in R,\ a \in dom(A)$

„iš l išrinkti visas eilutes, kuriose atributo A reikšmė yra lygi a“:

$\sigma_{A=a}(l) = l'(R) = \{e \in l : e(A) = a\}$

$\sigma_{A=a}(\sigma_{B=b}(l)) = \sigma_{B=b}(\sigma_{A=a}(l))$ - **komutatyvi**

$\sigma_{A=a}(\sigma_{B=b}(l)) = \sigma_{A=a}(\{e \in l : e(B) = b\}) =$

$= \{e' \in \{e \in l : e(B) = b\} : e'(A) = a\} =$

$= \{e \in l : e(A) = a,\ e(B) = b\} =$

$= \{e' \in \{e \in l : e(A) = a\} : e'(B) = b\} = \sigma_{B=b}(\sigma_{A=a}(l))$

Dėl komutyvumo, išrinkimo tvarka yra nesvarbi, todėl

$\sigma_{A=a} \circ \sigma_{B=b} \equiv \sigma_{A=a,B=b}$

$\sigma_{A=a}$ – distributyvi aibių operacijų ($\cup, \cap, -$) atžvilgiu:

$\sigma_{A=a}(l_1 \cup l_2) = \sigma_{A=a}(l_1) \cup \sigma_{A=a}(l_2)$

$\sigma_{A=a}(l_1 \cap l_2) = \sigma_{A=a}(l_1) \cap \sigma_{A=a}(l_2)$

$\sigma_{A=a}(l_1 - l_2) = \sigma_{A=a}(l_1) - \sigma_{A=a}(l_2)$

Projekcija – unarinė operacija.

$l = l(R)$ projekcija aibėje A, $\pi_A(l)$,

$A \subseteq R$, yra lentelė $l'(A)$, kuri gaunama iš $l(R)$ išbraukiant stulpelius $R–A$,

$\pi_A(l) = l'(A) = \{e(A) : e \in l\}$

Jei $A \subseteq B \subseteq R$, tai lentelei $l(R)$ galioja:

$\pi_A(\pi_B(l)) = \pi_A(l)$

Projekcija yra **komutatyvi išrinkimo** atžvilgiu.

Jei $A \in R,\ a \in dom(A),\ B \subseteq R$ ir $l(R)$ - lentelė, tai

$\pi_B(\sigma_{A=a}(l)) = \pi_B(\{e \in l : e(A) = a\}) =$

$= \{e'(B) : e' \in \{e \in l : e(A) = a\}\} =$

$= \{e(B) : e \in l \text{ ir } e(A) = a\} =$

$= \sigma_{A=a}(\{e(B) : e \in l\})$

$= \sigma_{A=a}(\pi_B(l))$

Pavyzdys:

$l(A, B)$

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2
a_2	b_1

$\sigma_{A=a1}(l)$

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2

$\pi_B(l)$

B
b_1
b_2

$\sigma_{B=b1}(l)$

A	B
a_1	b_1
a_2	b_1

$\pi_A(l)$

A
a_1
a_2

$\pi_B(\sigma_{A=a1}(l))$

B
b_1
b_2

Jungimas – binarinė operacija.

Kombinuojamos dvi lentelės.

$l_1(R_1)$ ir $l_2(R_2)$ **junginys** $l_1 \bowtie l_2$ yra lentelė $l_3(R_3)$:

$R_3 = R_1 \cup R_2$

$l_1 \bowtie l_2 = l_3(R_3) =$

$\{e : \exists\, e_1, e_2\ (e_1 \in l_1,\ e_2 \in l_2,\ e(R_1) = e_1,\ e(R_2) = e_2,$
$e_1(R_1 \cap R_2) = e_2(R_1 \cap R_2))\ \}$

Jei $R_1 \cap R_2 = \varnothing$, tai jungimas yra ekvivalentiškas Dekarto sandaugai.

3.2.2. Jungimo savybės

Jungimu galima išreikšti išrinkimo operaciją $\sigma_{A=a}(l)$.

Tarkime, $l'(A)$ yra 1 eilutės lentelė, $e(A) = a$.

$l \bowtie l' = \{e : \exists\, e_1, e_2\ (e_1 \in l,\ e_2 \in l',\ e(R) = e_1,\ e(A) = e_2)\}$

$= \{e : \exists\, e_1\ (e_1 \in l,\ e(R) = e_1,\ e(A) = a)\}$

$= \sigma_{A=a}(l)$

Pvz.:

$l(A, B)$

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2
a_2	b_1

$\sigma_{A=a1}(l)$

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2

$l'(A)$

A
a_1

$l \bowtie l'$

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2

Tapačios

$(l_1 \bowtie l_2) \bowtie l_3 = l_1 \bowtie (l_2 \bowtie l_3)$

– dėl simetrijos apibrėžime

l_1

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2
a_2	b_1

l_2

B	C
b_1	c_2
b_2	c_1

l_3

A	C
a_1	c_2
a_2	c_2

$l_1 \bowtie l_2 \bowtie l_3$

A	B	C
a_1	b_1	c_2
a_2	b_1	c_2

l_1 eilutė $<a_1, b_2>$ ir l_2 eilutė $<b_2, c_1>$ liko nesujungtos.

$l_1, l_2, \ldots, l_m$ – **visiškai sujungiamos**, jei kiekviena kiekvienos lentelės eilutė yra lentelių junginio konkrečios eilutės dalis.

Pvz., jei l_3 papildytume eilute $<a_1, c_1>$, tai l_1, l_2, l_3 taptų visiškai sujungiamomis.

$l_1 \bowtie l_2 \bowtie l_3$

A	B	C
a_1	b_1	c_2
a_1	b_2	c_1
a_2	b_1	c_2

l_1

A	B
a_1	b_1
a_1	b_2
a_2	b_1

l_2

B	C
b_1	c_2
b_2	c_1

l_3

A	C
a_1	c_2
a_2	c_2
a_1	c_1

$l_1 \bowtie l_2 \bowtie l_3$

A	B	C
a_1	b_1	c_2
a_1	b_2	c_1
a_2	b_1	c_2

Bet kurioms lentelėms $l_1(R_1)$ ir $l_2(R_2)$ galioja

$$\pi_{R_1}(l_1 \bowtie l_2) \subseteq l_1$$

ir

$$\pi_{R_2}(l_1 \bowtie l_2) \subseteq l_2$$

Čia $\subseteq$ tampa $=$, kai

$\forall e_1 \in l_1, \exists e_2 \in l_2 : e_1(R_1 \cap R_2) = e_2(R_1 \cap R_2)$

Lygybei nėra būtina, kad l_1 ir l_2 būtų visiškai sujungiamos.

Čia l_2 ir l_3 nėra visiškai sujungiamos, nes negalima sujungti $<b_2, c_1> \in l_2$

l_2

B	C
b_1	c_2
b_2	c_1

l_3

A	C
a_1	c_2
a_2	c_2

$l_2 \bowtie l_3$

A	B	C
a_1	b_1	c_2
a_2	b_1	c_2

$l_3 = \pi_{AC}(l_2 \bowtie l_3)$, $\pi_{BC}(l_2 \bowtie l_3) \subset l_2$

$\pi_{AC}(l_2 \bowtie l_3)$

A	C
a_1	c_2
a_2	c_2

$\pi_{BC}(l_2 \bowtie l_3)$

B	C
b_1	c_2

Tarkime $l_3(R_1 \cup R_2)$ yra lentelė, o $l_1(R_1)$ ir $l_2(R_2)$ – jos projekcijos,

$$l_1 = \pi_{R_1}(l_3), \;\; l_2 = \pi_{R_2}(l_3)$$

Jei $e \in l_3$, tai $e(R_1) \in l_1$, $e(R_2) \in l_2 \;\Rightarrow\; l_3 \subseteq l_1 \bowtie l_2$

l_3

A	B	C
a_1	b_1	c_1
a_2	b_1	c_1
a_2	b_1	c_2

l_1

A	B
a_1	b_1
a_2	b_1

l_2

B	C
b_1	c_1
b_1	c_2

$l_1 \bowtie l_2$

A	B	C
a_1	b_1	c_1
a_1	b_1	c_2
a_2	b_1	c_1
a_2	b_1	c_2

Jei $l_3 = l_1 \bowtie l_2$, **tai** l_3 skaidymas į l_1 ir l_2 - **dekompozicija be praradimo.**

Taip skaidant **neprarandami jokie duomenys**.

l_3

A	B	C
a_1	b_1	c_1
a_2	b_1	c_1
a_2	b_1	c_2

l_1

A	C
a_1	c_1
a_2	c_1
a_2	c_2

l_2

B	C
b_1	c_1
b_1	c_2

$l_1 \bowtie l_2$

A	B	C
a_1	b_1	c_1
a_2	b_1	c_1
a_2	b_1	c_2

Operacijų aibė $\{\sigma, \pi, \cup, -, \times\}$ yra **pilnoji**.

Pvz., $\cap$ galima išreikšti **per** $\cup$ **ir** $-$

$$l_1 \cap l_2 = (l_1 \cup l_2) - ((l_1 - l_2) \cup (l_2 - l_1))$$

$l_1(R_1)$ ir $l_2(R_2)$ junginį $l_1 \bowtie l_2$ galima išreikšti per σ, π ir $\times$

$$l_1 \bowtie l_2 = \pi_{R_1 \cup R_2}(\sigma_{l_1.A_1 = l_2.A_1, \ldots, l_1.A_N = l_2.A_N}(l_1 \times l_2)),$$

$$\{A_1, A_2, \ldots, A_N\} = R_1 \cap R_2$$

3.2.3. Palyginimo apibendrinimas operacijose

Domeno reikšmėms palyginti naudojome '=' operaciją.

Reliacinėje teorijoje bet kurias domeno reikšmes galima įvertinti, ar jos tarpusavyje lygios (=), ar nelygios ($\neq$)

Dažnai domeno 2 reikšmes galima įvertinti,

kuri iš jų yra didesnė.

Daugelyje domenų naudojama: **=, ≠, <, ≤, ≥, >**

Šią operacijų **aibę** žymėsime **Θ**.

Bendruoju atveju gali būti lyginamos skirtingų domenų reikšmės.

Jei $\theta \in \Theta$, o A ir B – atributai,

tai A ir B – vadinsime θ–palyginamais,

jei tik θ yra apibrėžta aibėje $dom(A) \times dom(B)$.

Išrinkimą ir jungimą galima išplėsti kitoms palyginimo operacijoms.

Jei $l = l(R)$ - lentelė, $A, B \in R$, $a \in dom(B)$, $\theta \in \Theta$, A ir B yra θ–palyginami,

tai $\sigma_{A\theta a}(l)$ žymi θ **– išrinkimo operaciją**

$$\sigma_{A\theta a}(l) = \{e \in l : e(A)\ \theta\ a\}$$

Vietoje atributo lyginimo su reikšme, galima lyginti du atributus: $\sigma_{A\theta B}(l) = \{e \in l : e(A)\ \theta\ e(B)\}$

Išrinkimą galima dar **apibendrinti**, leidžiant sąlygoje naudoti logines operacijas bei skliaustelius, pvz.

$$\sigma_{A \le B \wedge (A=a \vee B \neq b)}(l)$$

Jungiant lenteles galima naudoti bet kurią palyginimo operaciją $\theta \in \Theta$.

Dviejų lentelių $l_1(R_1)$ ir $l_2(R_2)$ **θ – junginiu** $l_1 \bowtie_\theta l_2$ vadinama lentelė, sudaryta iš stulpelių $R_3 = R_1 \cup R_2$, ir kurios eilutės apibrėžiamos taip

$$l_1 \bowtie_\theta l_2 = \{e : \exists\, e_1 \in l_1, \exists\, e_2 \in l_2, e(R_1) = e_1, e(R_2) = e_2,$$
$$e_1(R_1 \cap R_2)\ \theta\ e_2(R_1 \cap R_2)\ \}$$

Tiek θ – išrinkimas, tiek ir apibendrintasis išrinkimas yra plačiai naudojami, θ – jungimas - rečiau.

Visos anksčiau apibrėžtos išrinkimo ir jungimo operacijų savybės būdingos ir jų pateiktiesiems apibendrinimams.

Reliacinės operacijos SQL kalboje

Visas pagrindines reliacines operacijas realizuoja SQL sakinys **SELECT**.

Lentelės $l(R)$ **išrinkimo** operacija $\sigma_{A=a}(l)$:

```
SELECT * FROM l WHERE A  = a
```

$\sigma_{A \le B \wedge (A=a \vee B \neq b)}(l)$ galima užrašyti taip

```
SELECT * FROM l
WHERE A <= B AND (A = a OR B <> b)
```

Lentelės $l(R)$ **projekciją** $\pi_A(l)$ galima išreikšti sakiniu

SELECT DISTINCT *A* **FROM** *L*

Kadangi reliacinėje teorijoje lentelėje vienodų eilučių nėra, tai projekcijai išreikšti prireikė raktažodžio **DISTINCT**.

$l_1(R_1)$ ir $l_2(R_2)$ **junginys** $l_1 \bowtie l_2$

SELECT $R_1 \cup R_2$ **FROM** l_1, l_2
WHERE $l_1.A_1 = l_2.A_1$ **AND** . . . **AND** $l_1.A_N = l_2.A_N$
čia $(A_1, A_2, \ldots, A_N) = R_1 \cap R_2$

θ–junginys $l_1 \bowtie_\theta l_2$ išreiškiamas panašiai.

Aibių operacijų: $\cup$, $\cap$, $-$ atitikmenys:

UNION, **INTERSECT** ir **EXCEPT**

Dekarto sandauga $l_1(R_1) \times l_2(R_2)$ yra ypatingas junginio atvejis:

SELECT R_1, R_2 **FROM** l_1, l_2

Galima pradžioje apibrėžti Dekarto sandaugą SQL kalba. Tada lentelių junginys SQL išreiškiamas per išrinkimo, projekcijos ir Dekarto sandaugą.